

Figuur 1: Groenpuntkamp in Kaapstad. Kamp nr 1, met sy fietsrybaan en groot pawiljoen, is duidelik te sien. Links op die foto is die veel kleiner Kamp nr 2, of Sky View. Somerset Hospitaal, waarheen ernstig siek krygsgevangenes gestuur is, is teen die strand, regs agter op die foto sigbaar.

Uit: *The Anglo-Boer War, 1899-1902. 500 Photos (sp.sj)*, p. 195.

HOOFSTUK 2

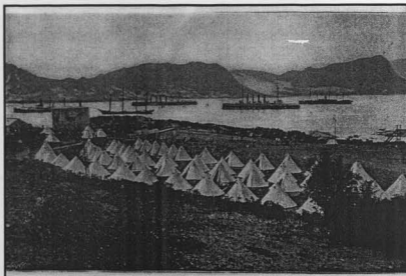
DIE ONTSTAAN, LIGGING EN ORGANISASIE VAN DIE VIER KAMPE

Om die orde in die krygsgevangekampe te handhaaf, is die lewe in die kampe volgens militêre reëls en regulasies georden. Hier sal nou kortliks na die ontstaan en ligging van die vier Suid-Afrikaanse krygsgevangekampe gekyk word. Daarna word die organisasie van die kampe onder die loep geneem.

Die krygsgevangekampe in Groenpunt, Simonstad en Durban is in die eerste helfte van Januarie 1900 opgerig en in gebruik geneem. Groenpuntkamp was die grootste Suid-Afrikaanse krygsgevangekamp tydens die Anglo-Boereoorlog. Die kamp self was geleë op die Groenpuntse meent tussen Vlaeberg en Tafelbaai, ongeveer vyf kilometer noordwes van Kaapstad. (Vergelyk Figuur 1). Alhoewel daar in werklikheid twee krygsgevangekampe in Groenpunt was, is hulle as 'n eenheid beskou en was hulle onder een kampbestuur. Kamp nr. 1 op Groenpunt, ook bekend as die "Greenpoint Track"-kamp, was geleë op 'n gedeelte van die ou renbaan of "track", soos dit genoem is.¹ Hierdie kamp kan as die model beskou word waarop die meeste van die latere krygsgevangekampe gebaseer is en word grotendeels as die uitgangspunt vir hierdie studie gebruik.

Nadat die kamp op die renbaan te klein geword het vir die groeiende getal krygsgevangenes, is net langsna 'n tweede kamp in September 1900 geopen, waar die meer onversoerbare

¹ S.P.R. Oosthuizen, *Die beheer, behandeling en lewe van die krygsgevangenes gedurende die Anglo-Boereoorlog, 1899-1902* (Ongepubliseerde D. Phil.-proefskrif, U.O.V.S.), p. 127; K. Roodt-Coetzee, *Die lief en leed van die banneling*, in J.H. Breytenbach (red.), *Gedenkalbum van die Tweede Vryheidsoorlog*, p. 508; C.J. Barnard, *Die vyfswemmers*, p. 31; L.A. Changuion, *Die organisasie van die Boerekrygsgevangekampe in Suid-Afrika tydens die Anglo-Boereoorlog*, Tydskrif vir Geesteswetenskappe 39 (3 en 4) 1999.09 en 1999.12, p. 315.

Figuur 2: South Camp te Simonstad. In die agtergrond is enkele van die troepeskepe waarop die krygsgevangenes ook aangehou is.

Uit: H. W. Wilson, *With the flag to Pretoria II* (London, 1901), p. 438.

gevangenes gehuisves is. Die kamp, Kamp nr. 2, het die naam Sky View gedra.² "Deze naam kan licht verstaan worden en beteekent niets anders dan dat er weinig meer er uit gesien kon worden dan de lucht, daar de kamp geheel ommuurd is met 8 voet zinkplaten", verklaar 'n onbekende krygsgevangene die naam.³ 'n Ander krygsgevangene, Hugo van Niekerk, beweer dat hierdie kamp binnekant geheel en al kaal was. Volgens hom het die gevangenes Sky View-kamp meer gevrees as om na Ceylon gestuur te word.⁴

Die eerste krygsgevangenes het in November 1899 in Simonstad aangekom en is vir 'n aantal maande op transportskepe daar aangehou totdat 'n krygsgevangenkamp gereed was. Op 3 Februarie 1900 is die meer as 400 krygsgevangenes na South Camp in Simonstad oorgeplaas (Figuur 2). "The camp is fitted out with every convenience and the whole area of ground will be lit at night by means of six electric standards placed at intervals. The power is supplied by a dynamo fixed on the ground..."⁵ het *The Cape Argus* aangekondig. Hierdie kamp was soos die naam aandui suid van Simonstad op die vloot-sportveld, tussen die vloot-skeepswerf en Seaforthstrand, geleë.⁶

Nie lank nadat South Camp betrek is nie, is akkommodasie-probleme ondervind. Dit is deur die oorgawe van generaal Piet Cronjé by Paardeberg op 27 Februarie 1900 op die spits gedryf. Die een helfte van Piet Cronjé se 4000 burgers is na Groenpunt, en die ander helfte na Simonstad, gestuur. In Simonstad is hulle tydelik op transportskepe gehuisves omdat South Camp hopeloos

² Hugo H. van Niekerk, *Dagboek van ...* (red. M.C.E. van Schoor), *Christiaan de Wet-Annale 1*, 1900.09.29, p. 91; TAB, Pretoria, W 218, G.S. de Villiers, *Gedachtenis boek*, p. 25; S.P.R. Oosthuizen, *Die beheer, behandeling en lewe van die krygsgevangenes ...*, p. 131; K. Roodt-Coetzee, *Die lief en leed van die banneling ...*, p. 508.

³ Soos aangehaal in K. Roodt-Coetzee, *Die lief en leed van die banneling ...*, pp. 508-509.

⁴ Hugo H. van Niekerk, *Dagboek van ...* (red. M.C.E. van Schoor), *Christiaan de Wet-Annale 1*, 1900.09.29, p. 91.

⁵ *The Cape Argus*, 1900.02.03, p. 5.

⁶ L.S. Amery, *The Times history of the war in South Africa VI*, p. 292; F.J.G. van der Merwe, *Sport en spel in die Boerekrygsgevangenekampe tydens die Anglo-Boereoorlog, 1899-1902*, p. 7; S.P.R. Oosthuizen, *Die beheer, behandeling en lewe van die krygsgevangenes ...*, p. 124; W.J. de Kock, *Met die Boere agter doringdraad Die Huisgenoot* 42(2393), 1968.02.09, p. 18; O.J.O. Ferreira (red.), *Krygsgevangenschap van L.C. Ruijsenaers*, pp. 18, 107.

Figuur 3: Bellevue-kamp te Simonstad. Hierdie kamp is in Februarie 1900 opgerig nadat South Camp te klein vir die toenemende getal krygsgevangenes geword het. Die meer gematigde krygsgevangenes is in hierdie kamp aangehou.

Figuur 4: Tin Townkamp te Ladysmith. Anders as die ander drie Suid-Afrikaanse kampe, het hierdie kamp uit sinkgeboue bestaan.

Oorlogsmuseum van die Boererepubliek, Bloemfontein (hierna OB), Foto 7790.

te klein was om hulle almal te akkommodeer.⁷ Die skielike toename in krygsgevangenegetalle het die militêre en munisipale owerhede in Simonstad onverhoeds betrap. 'n Groot waterskaarste het ontstaan en die militêre owerheid genoop om sowat eenduisend van die gevange Transvalers na Groenpunt te stuur.⁸

In Februarie 1900 het die Britse militêre owerheid besluit het om Bellevue, wat redelik gelyk was en vinnig in 'n kamp verander sou kon word, ook as krygsgevangekamp in te rig. Dié kampterrein was op die terrein van die huidige gholfbaan tussen Bouldersstrand en Froggy Pond, en tussen die hoofweg na Kaapstad en die see geleë.⁹ Destyds was dit op die rand van die bewoonde gebied.¹⁰ Bellevue-kamp (Figuur 3) het sy naam te danke aan 'n huis met dié naam wat op die terrein gestaan het.¹¹ Op die terrein was ook 'n ander woning "The Boulders", wat as huisvesting vir die kampkommandant sou dien. Die eerste krygsgevangenes het in Maart 1900 in Bellevue ingetrek, maar weens die groot getalle krygsgevangenes moes die kamp dadelik vergroot word.¹² South Camp, Bellevue-kamp en die transportskepe in Simonsbaai is hierna vir 'n ruk as huisvesting vir krygsgevangenes gebruik.

Die kamp te Ladysmith is Tin Town genoem omdat dit uit sinkgeboue bestaan het (sien Figuur 4), en is van Desember 1900 tot Januarie 1902 vir die aanhouding van krygsgevangenes gebruik. Die kamp was ongeveer drie myl (vyf kilometer) wes van die dorp geleë. Voor die oorlog was dit 'n troepkamp vir Natalse of Britse troepe. Daar was, buiten vele ander geboue, veertig sinkgeboue, elk 130 voet by 24 voet (ongeveer 40 meter by 7,3 meter), waarin die

⁷ L.S. Amery, *The Times history of the war in South Africa VI*, p. 292; F.J.G. van der Merwe, *Sport en spel in die Boerekrygsgevangenekampe tydens die Anglo-Boereoorlog, 1899-1902*, p. 7; S.P.R. Oosthuizen, *Die beheer, behandeling en lewe van die krygsgevangenes ...*, p. 124; O.J.O. Ferreira (red.), *Krygsgevangenschap van L.C. Ruijsenaers*, pp. 18, 107.

⁸ TAB, Pretoria, W 218, G.S. de Villiers, *Gedachtenis boek*, p. 24.

⁹ W.J. de Kock, Met die Boere agter doringdraad *Die Huisgenoot* 42(2393), 1968.02.09, p. 18

¹⁰ TAB, Pretoria, A 947, J.D.T. Krynauw, *Oorlogsherinneringe*, p. 43.

¹¹ *Bellevue* is Frans vir mooi uitsig.

¹² S.P.R. Oosthuizen, *Die beheer, behandeling en lewe van die krygsgevangenes ...*, p. 124; W.J. de Kock, Met die Boere agter doringdraad *Die Huisgenoot* 42(2393), 1968.02.09, p. 18; F.J.G. van der Merwe, *Sport en spel in die Boerekrygsgevangenekampe ...*, p. 7; O.J.O. Ferreira (red.), *Krygsgevangenschap van L.C. Ruijsenaers*, pp. 18, 107.

krygsgevangenes gehuisves is.¹³ Volgens Rocco de Villiers sou daar ongeveer vyfduisend manskappe in die sinkkasernes gehuisves kon word. Slegs die helfte van die kamp is nietemin vir Boerekrygsgevangenes ingerig.¹⁴ Rocco de Villiers noem dat skade, wat 'n Long Tom kanon van die Boere aan sommige geboue in die kamp aangerig het, steeds in Julie 1901, toe hy in die kamp aangekom het, sigbaar was. Die skade deur die Long Tom kanon is aangerig tydens die beleg van Ladysmith - dus voordat Tin Town in 'n krygsgevangekamp omskep is.¹⁵

Dit blyk dat Tin Town gewoonlik oorvol was. Krygsgevangenes is slegs tydelik in dié kamp aangehou voordat hulle in groepe na Durban gestuur is. Soos genoem was die lewe in Tin Town dus nog minder bestendig as in die kampe aan die Kaapse kus.¹⁶ Met verloop van tyd het die afvalligheid onder die krygsgevangenes in Tin Town so toegeneem dat die kamp 'n eie karakter gekry het. Soos wat ook in Bellevue-kamp die geval was, is veral krygsgevangenes wat die eed van getrouheid aan die Britse kroon afgelê het, of voornemens was om dit te doen, in die kamp aangehou.¹⁷

Umbilokamp in Durban was soos die ander Boerekrygsgevangekampe in Suid-Afrika 'n tydelike aanhoudingskamp. Soos Tin Town was Umbilo nie baie groot nie en kon groot getalle krygsgevangenes nie daar gehuisves word nie. Die krygsgevangenes is gewoonlik spoedig vanuit dié kamp per transportskip na of Groenpuntkamp of Bellevuekamp of een van die oorsese kampe gestuur. Na vredesluiting in Mei 1902, is die terugkerende krygsgevangenes in Umbilo en Bellevue gehuisves. Hier is hulle van komberse en klere voorsien voordat hulle na hulle

¹³ Kaapse Argiefbewaarpark (hierna KAB), Kaapstad: A 388, Dagboek van J.A. du Toit, 1901.09.04, p. 20; Rocco de Villiers, Dagboek van ... (red. M.C.E. van Schoor), *Christiaan de Wet-Annale* 3, p. 44; *De Kerkbode* 24 (19), 1902.06.19, p. 434; <http://www.anglo-boer.co.za/> (Inligting oor Krygsgevangenes).

¹⁴ Rocco de Villiers, Dagboek van ... (red. M.C.E. van Schoor), *Christiaan de Wet-Annale* 3, p. 44.

¹⁵ Rocco de Villiers, Dagboek van ... (red. M.C.E. van Schoor), *Christiaan de Wet-Annale* 3, p. 46. Die skade aan die geboue moes aangerig gewees het voor die ontsetting van Ladysmith deur die Britte op 28 Februarie 1900.

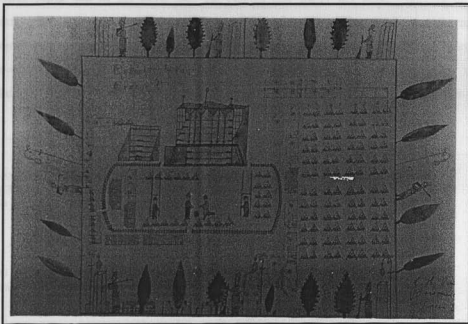
¹⁶ S.P.R. Oosthuizen, *Die beheer, behandeling en lewe van die krygsgevangenes* ..., p. 121.

¹⁷ S.P.R. Oosthuizen, *Die beheer, behandeling en lewe van die krygsgevangenes* ..., pp. 121-123.

Figuur 5: Skets van Groenpuntkamp (Kamp nr. 1) deur 'n krygsgevangene, S.J. Burger, tweede helfte van 1900. Die fietsrybaan, groot pawiljoen en kleiner oop pawiljoen is duidelik sigbaar. Regs (aan die westekant) van die groot pawiljoen, is die twee sinkgeboue waar die Boere-offisiere gehuisves is. Die tentedorp kan aan die westekant van die renbaan gesien word. Binne die renbaan is die bad- en waskamers. Tente is binne die renbaan opgeslaan om die groeiende getal gevangenes te huisves. Oos van die renbaan is die kamphospitaal. Die kombuise of kookplekke word deur die bome in die voorgrond verberg.

Uit: S.J. Burger, *Oorlogsjoernaal van...* (Red. T. Van Rensburg, Pretoria, 1977), p. 102).

Figuur 6: 'n Ander skets van Groenpuntkamp (Kamp nr. 1). Let op die skildwagte, waghuisies en elektriese ligte rondom die kamp. Binne die renbaan is krygsgevangenes besig om voetbal te speel. OB, Foto 14071.

onderskeie distrikte gestuur is.¹⁸ Dit wil voorkom of hierdie kamp eers na vredesluiting werklik 'n rol gespeel het. Die meerderheid amptelike bronne oor die kamp en ook bronne wat deur die krygsgevangenes self nagelaat is, soos byvoorbeeld die kampkoerantjie *The Tick*, dateer uit die tydperk na 31 Mei 1902.

1. Uitleg van die kampe

Soos straks sal blyk, het die uitleg en organisasie van die vier Suid-Afrikaanse krygsgevangekampe grootliks ooreengestem. Groenpuntkamp was die model waarop die ander kampe geskoei was. Al die geriewe wat dus in hierdie kamp te vinde was, was ook in die ander kampe in een of ander vorm teenwoordig. Die kampgeriewe wat deur die Britse kampowerhede verskaf is, het, soos gesien sal word, tekortkominge getoon en kan nie as gerieflik beskou word nie. Tog het dit vir meer as twee jaar in die basiese behoeftes van die krygsgevangenes voorsien.

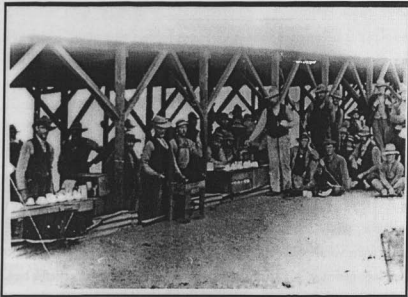
Wat kamp uitleg betref, het die twee kampe op Groenpunt grootliks ooreengestem. Sky View-kamp was wel baie kleiner as Kamp nr. 1 wat soos genoem op 'n gedeelte van die ou renbaan geleë was. Weens die groot skaarste aan inligting oor Sky View, word hier hoofsaaklik 'n beskrywing van die uitleg van Kamp nr. 1 gegee.

Groenpuntkamp (Kamp nr. 1) "...was een vraaije kamp met yster tralie werk en twee rijen boomen rond om," skryf G.S. de Villiers, wat in Maart 1900 as krygsgevangene in die kamp aangekom het.¹⁹ Voor die oorlog is atletiekbyeenkomste gehou en sokkerwedstryde gespeel binne die sement fietsrybaan in die kamp. (Sien Figure 5 en 6). Tydens die oorlog het die krygsgevangenes ook sokker, tennis en ander sportsoorte daar gespeel. Aan die een kant van die fietsrybaan het die pawiljoene gestaan: 'n grote met 'n hoë dak en drie gewels, en langs hom 'n kleiner oop pawiljoen.²⁰ Agter die groot pawiljoen was die hoofhek van die krygsgevangekamp. Die groot

¹⁸ S.P.R. Oosthuizen, *Die beheer, behandeling en lewe van die krygsgevangenes ...*, p. 123; <http://www.anglo-boer.co.za/> (Inligting oor Krygsgevangenes).

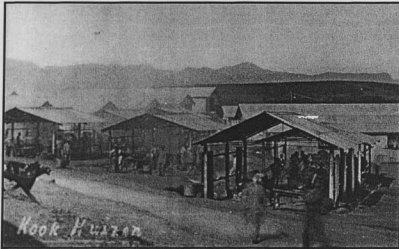
¹⁹ TAB, Pretoria, W 218, G.S de Villiers, *Gedachtenis boek*, pp. 20-21.

²⁰ Hugo H. van Niekerk, *Dagboek van ...* (red. M.C.E. van Schoor), *Christiaan de Wet-Annale 1*, 1900.03.22, p. 48; S.J. Burger, *Oorlogsjoernaal van ...* (red. R. van Rensburg), p. 106; C.J. Barnard, *Die vyf swemmers*, p. 31; L.A. Changuion, *Die lewe in die Groenpuntkrygsgevangekamp tydens die*

Figuur 7: Die kombuise of kookplekke in Simonstad (op die foto) het net soos dié in Groenpunt gelyk. Let op die gebrek aan symure. Die kookgerei is netjies uitgepak om gebruik te word.

TAB, Foto 32077.

Figuur 8. Bedrywigehede in die kookhuise te Tin Town-kamp. Let op dat die konstruksie van die kookhuise in hierdie kamp van dié in Figuur 7 verskil.

TAB, Foto 22262.

pawiljoen is gereeld deur die krygsgevangenes vir godsdiensoefeninge gebruik. Die agterkant van hierdie gebou het kamers bevat, wat as kantore vir die militêre outoriteite ingerig is. Hier was ook 'n klein kruidenierswinkelletjie waar, "bina niets uitgenomen bier, brood, dadels, komfijt en een medisyne teen zeer dure pryzen" verkrygbaar was nie, berig Hugo van Niekerk.²¹

Waar die Britse owerheid aanvanklik verwag het dat die oorlog gou verby sou wees, het hulle gou besef dat dit langer sou duur as 'n paar maande. Hierdie faktor, tesame met die toename in die getal krygsgevangenes, het daartoe gelei dat meer permanente strukture in die krygsgevangekampe gebou is, en dat kampgeriewe aansienlik uitgebrei moes word om meer krygsgevangenes te huisves. Die gevolg was dat daar teen die middel van 1900 talle verbeteringe in die Groenpuntkamp aangebring is, soos hieronder sal blyk.

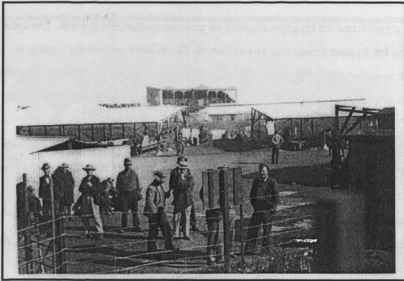
Net soos die Bellevue-kamp in Simonstad, was die Groenpuntkamp 'n tentkamp met enkele geboue binne dieselfde terrein. Die tentedorp was buite die renbaan aan die westekant van die kamp geleë. Daar was agt rye tente met 22 wit ronde tente in elke ry. In elke tent is twaalf krygsgevangenes gehuisves sodat die somtotaal van krygsgevangenes in kamp nr. 1 nagenoeg tweeduisend was.²² Tussen elke twee rye tente was daar 'n "straat"; so ook tussen die elfde en twaalfde tent van elke ry, sodat die krygsgevangenes maklik tussen die tente kon beweeg. Teen die einde van Junie 1900 is daar 'n aantal tente op die veld binne die renbaan opgeslaan - moontlik om die groeiende getal krygsgevangenes te akkommodeer. In dieselfde tyd is daar twee dubbelverdiepingsinkgeboue langs die hoofpawiljoen opgerig waarin die Boere-offisiere voortaan gehuisves is.²³

Anglo-Boereoorlog, 1899-1902, *Suid-Afrikaanse Tydskrif vir Kultuurgeskiedenis* 10(2) 1996.11, p. 58.

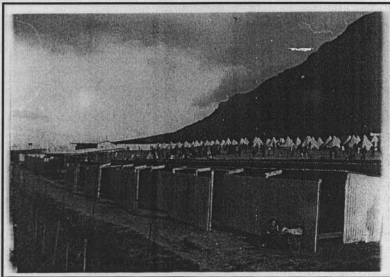
²¹ Hugo H. van Niekerk, *Dagboek van ...* (red. M.C.E. van Schoor), *Christiaan de Wet-Annale 1*, 1900.03.22, p. 48.

²² TAB, Pretoria, W 218, G.S. de Villiers, *Gedachtenis boek*, p. 21; S.J. Burger, *Oorlogsjoernaal van ...* (red. T. van Rensburg), p. 105; C.J. Barnard, *Die vyf swemmers*, p. 31; L.A. Changuion, *Die lewe in die Groenpuntkrygsgevangekamp ...*, *Suid-Afrikaanse Tydskrif vir Kultuurgeskiedenis* 10(2) 1996.11, p. 58.

²³ C.J. Barnard, *Die vyf swemmers*, p. 31; Hugo H. van Niekerk, *Dagboek van ...* (red. M.C.E. van Schoor), *Christiaan de Wet-Annale 1*, 1900.03.22, p. 47; S.P.R. Oosthuizen, *Die beheer, behandeling en lewe van die krygsgevangenes ...*, pp. 129-130.

Figuur 9: Die wasplekke in Groenpuntkamp kan op hierdie foto gesien word. Let op na die klere op die wasgoedlyn. In die voorgrond kan 'n deel van die kampomheining, met die waarskuwingsbord, gesien word.
OB, Foto 5552.

Figuur 10: Die badkamers te Bellevue, Simonstad, gesien vanaf die seekant van die kamp. In die agtergrond is die tentedorp.
OB, Foto 5177.

Elk van die agt rye tente het sy eie kombuis gehad. Soos in Figuur 7 gesien kan word, was dit eenvoudige sinkgeboutjies wat, om ventilasie doeleindes, nie symure gehad het nie (daar was geen skoorstene nie). Langs die dwarsmure was daar rakke gewees waarop goed geplaas kon word. Die vuurherde waar kos gekook is, het bestaan uit twee rye vasgemesselde stene, omtrent vyftien sentimeter uitmekaar en dertig sentimeter hoog. 'n Pot kon dus op die ry stene geplaas word, en daaronder dan vuurgemaak word.²⁴

In Maart 1900 skryf Hugo van Niekerk in sy dagboek dat daar 'n hande- en gesigwasplek in die kamp was, wat bestaan het uit lang trôe, met elke twintig tree 'n kraan waar gewas kon word, alles onder dak. Daar was ook twaalf of dertien badkamers. Volgens Van Niekerk het elke badkamer 'n bad, 'n bankie, 'n paar "spijkers" (waaraan goed opgehang kon word), en 'n kraan gehad. Buiten hierdie wasplekke was daar ook 'n "kleederen wasch plaats" met lang rye wasplanke, waar die krygsgevangenes gedurig besig was²⁵ (Figuur 9).

Namate die oorlog uitgerek het, het die getal krygsgevangenes toegeneem. Die gevolg was dat daar teen die middel van 1900 meer permanente bad- en wasgeriewe vir die krygsgevangenes opgerig is. Drie groot sinkgeboue, die nuwe bad- en waskamers vir die krygsgevangenes, is byvoorbeeld op die veld binne die renbaan gebou.²⁶ Aan die noordekant (die Tafelbaaise kant) van die kamp, langs die binneste doringdraadheining, het die tweehonderd sinklatrines vir die gevangenes gestaan. Die emmers in die latrines is op gereelde grondslag elke aand deur die Britte verwyder.²⁷

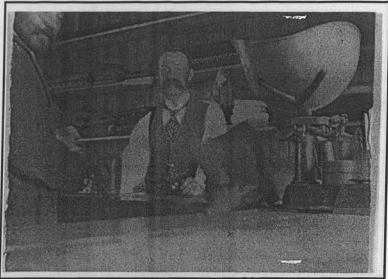
Die kamphospitaal was, soos 'n mens kon aflei uit Hugo van Niekerk se dagboek, aanvanklik net

²⁴ Hugo H. van Niekerk, *Dagboek van ...* (red. M.C.E. van Schoor), *Christiaan de Wet-Annale 1*, 1900.03.22, p. 48; TAB, Pretoria, W 218, G.S de Villiers, *Gedachtenis boek*, p. 21; C.J. Barnard, *Die vyf swemmers*, p. 31.

²⁵ Hugo H. van Niekerk, *Dagboek van ...* (red. M.C.E. van Schoor), *Christiaan de Wet-Annale 1*, 1900.03.22, p. 48; TAB, Pretoria, W 218, G.S de Villiers, *Gedachtenis boek*, p. 21.

²⁶ C.J. Barnard, *Die vyf swemmers*, p. 31.

²⁷ C.J. Barnard, *Die vyf swemmers*, p. 31.

Figuur 11: Grey se winkel in Tin Town. Die krygsgevangenes kon hulle rantsoen en kampuitrusting by die kampwinkeltjies in die onderskeie kampe aanvul.

OB, Foto 5668.

Figuur 12: Umbilo-kamp met sy ovaalvormige tente. Die kantseile van die tente is opgerol, soos die kampregulasies vereis het. In die voorgrond is 'n afvoersloot vir reënwater.

OB, Foto 2751.

'n paar tente wat in die een hoek van die kamp gestaan het.²⁸ Teen die middel van 1900 is daar aan die oostekant (die Kaapstadse kant) van die kamp, buite die renbaan, 'n sinkgebou opgerig wat toe as hospitaal gedien het.²⁹ Die kampowerheid het met verloop van tyd ook 'n biblioteek (wat G.S. de Villiers 'n leeshuis noem) in Groenpuntkamp laat bou.³⁰

Al hierdie geriewe wat in Kamp nr. 1 aan die krygsgevangenes gebied is, was ook in Sky View-kamp teenwoordig maar wel op kleiner skaal. Die tentedorp in Sky View-kamp het bestaan uit min of meer ses rye tente met veertien tente per ry. Soos in Kamp nr. 1 was daar ook in Sky View-kamp 'n winkeltjie - wat vyf ure per dag oop was - waar krygsgevangenes eetgoed kon koop.³¹

Wat kook- en wasgeriewe betref het, het Groenpuntkamp en Bellevue-kamp in 'n groot mate ooreengestem. Aan die seekant van Bellevue-kamp was daar sinkgeboue met wasgeriewe (Figuur 10) en ook 'n sink kombuis.³² Daar was ook 'n gang waarlangs die krygsgevangenes die strand kon bereik om te swem (later meer hieroor).

Die twee Natalse kampe was, buiten vir die feit dat Tin Town uit sinkgeboue bestaan het, min of meer op dieselfde wyse as die ander twee Boerekrygsgevangekampe in Suid-Afrika ingerig met kombuise, latrines ensovoorts. Die badkamers in Tin Town was goed ingerig, elk met 'n stort, en is soos die klerewasplekke per pyp van lopende water voorsien. Verder was daar 'n tennisbaan, en 'n voetbalveld waar onder meer ook krieket gespeel is. Soos in die ander drie kampe is krygsgevangene offisiere in 'n aparte gebou gehuisves.³³ In teenstelling met die drie ander

²⁸ Hugo H. van Niekerk, *Dagboek van ...* (red. M.C.E. van Schoor), *Christiaan de Wet-Annale 1*, 1900.03.22, p. 48.

²⁹ C.J. Barnard, *Die vyfswemmers*, p. 31; TAB, Pretoria, W 218, G.S de Villiers, *Gedachtenis boek*, p. 21.

³⁰ TAB, Pretoria, W 218, G.S de Villiers, *Gedachtenis boek*, p. 21.

³¹ Privaat versameling: briewe van L.J.S. Changuion, Changuion - H.E. Potgieter, 1900.12.05.

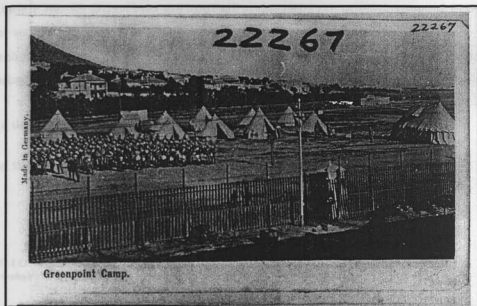
³² W.J. de Kock, *Met die Boere agter doringdraad Die Huisgenoot* 42(2393), 1968.02.09, p. 19; O.J.O. Ferreira (red.), *Krygsgevangenschap van L.C. Ruijsenaers*, p. 19; S.P.R. Oosthuizen, *Die beheer, behandeling en lewe van die krygsgevangenes ...*, p. 124.

³³ Rocco de Villiers, *Dagboek van ...* (red. M.C.E. van Schoor), *Christiaan de Wet-Annale 3*, pp. 38, 44.

Figuur 13: 'n Foto van die sinkplaatomheining van Sky View-kamp, met 'n elektriese lig en waghuisie ook te sien. Die foto is tydens die omruiling van die wagte geneem.

Uit: S.J. Burger, *Oorlogsjoernaal van...* (red. T. van Rensburg, Pretoria, 1977), p. 104).

Figuur 14: Die hek en omheining van Kamp nr. 1 op Groenpunt, van binne af gesien. In die agtergrond is 'n Britse soldatekamp.
TAB, Foto 22267.

kampe, is die krygsgevangenes in Umbilo-kamp in groot, ovaalvormige tente gehuisves (Sien Figuur 12).

2. Veiligheidsmaatreëls

Om die groot getalle krygsgevangenes binne die kampe te hou, was goeie veiligheidsmaatreëls noodsaaklik. Dubbele doringdraadheining met 'n verbodेरuimte tussenin, waghuisies, elektriese beligting en patrollerende wagte is maar enkele van die maatreëls wat die kampowerhede van die Suid-Afrikaanse kampe aangewend het. Gemeet aan die klein hoeveelheid suksesvolle ontsnappingspogings (en pogings was daar baie) was hierdie veiligheidsmaatreëls ongetwyfeld suksesvol. Ook wat veiligheidsmaatreëls betref was Groenpunt die model vir die ander kampe.

Hoewel die oppervlakte van die Groenpuntse kampe taamlik klein was, is daar op deurlopende basis 'n paar duisend krygsgevangenes aangehou. Teenoor die sowat tweeduisend gevangenes in Kamp nr. 1 kon Sky View-kamp volgens amptelike bronne nagenoeg 'n duisend gevangenes huisves.³⁴ Die veiligheidsmaatreëls vir die twee Groenpuntse kampe was, buiten vir hul omheining, dieselfde (soos gesien, het Sky View-kamp 'n sinkplaat omheining gehad, hierteenoor het Kamp nr. 1 'n draadheining gehad, sien Figure langsaan). Om praktiese redes word daar, weens die ooreenkoms in veiligheidsmaatreëls tussen die twee kampe, hoofsaaklik op getuienis oor Kamp nr. 1 gekonsentreer.

Verskeie krygsgevangenes het in hul dagboeke of joernale melding gemaak van die grootte van Kamp nr. 1, en die deeglike veiligheidsmaatreëls. Volgens S.J. Burger was die kamp 300 jaart lank en 200 jaart breed,³⁵ (d.w.s sowat 274 meter x 183 meter). Hugo van Niekerk meld dat die hele kamp ingesluit is deur twee, en op sommige plekke drie, doringdrade.³⁶ Die eerste heining (aan die binnekant), was 'n stewige doringdraadheining, ongeveer 1,8 meter (6 voet) hoog.

³⁴ TAB, Pretoria, S.O.P. 15, PR/A 1270: Generaal-majoor A. Wynne - Adjudant-generaal, Pretoria, 1901.03.25.

³⁵ S.J. Burger, *Oorlogsjoernaal van ...* (red. T. van Rensburg), p. 105.

³⁶ Hugo H. van Niekerk, *Dagboek van ...* (red. M.C.E. van Schoor), *Christiaan de Wet-Annale 1*, 1900.03.22, p. 46.

Figuur 15: 'n Britse skildwag op sy platform langs die buitenste heining van Kamp nr. 1. Die boom regs staan in die "dead space".
OB, Foto 15652.

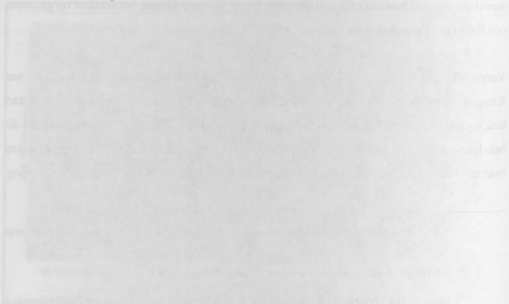

Figure 14. Die heft en wachpost van Kamp nr. 1. Die heft is op die linkerkant van die foto. Die wachpost is op die regterkant van die foto.
TAB, Foto 22207.

Sestien meter verder, parallel met die eerste heining, was die tweede heining. Dit het bestaan uit vertikale sinkplaatstroke, met bo-op drie stywe doringdrade, altesame ongeveer 3 meter (10 voet) hoog. Die gebied tussen dié twee heinings was bekend as die "dead space".³⁷ "In die ruimte mag niemand komen op gevaar van dood geschoten te worden", het Van Niekerk verduidelik.³⁸ Enige krygsgevangene wat selfs aan die binneste heining geraak het, het gevaar geloop om geskiet te word.³⁹

Rondom die tweede heining het die Britse skildwagte op houtplattforms gestaan (Figuur 15), wat ongeveer 2,1 meter (7 voet) hoog, 0,9 meter (3 voet) wyd en 6 meter (20 voet) lank was. Van hier af kon die wagte die hele kamp bespied. Daar was tussen sestien en agtien wagposte, vyftig meter van mekaar, om die kamp. Elke wag het 'n waghuisie van sink gehad bo-op die platform, en kon daarin teen wind en reën skuil.⁴⁰ By elke wagpos was daar ook 'n lamppaal met twee sterk elektriese ligte, "zoodat ingeval de eene defect raakt de andere nog bruikbaar is."⁴¹ Die wagte kon dus die kamp dag en nag dophou. Buite hierdie ligkring en genoemde wagte, was daar nog ander wagte wat dag en nag daar rondgeloop het.⁴² Dit is duidelik dat enige ontsnappingspoging uit hierdie kamp uiters waaghalsig en gevaarlik sou wees.

Buitekant die wagposte was daar aan die twee kante van die kamp wat deur strate begrens is - Noordweg aan die Vlaebergkant en Portswoodweg aan die Kaapstadse kant - 'n derde heining. Die doel van dié heining was eintlik om die publiek van die tweede heining en die wagposte weg

³⁷ TAB, Pretoria, S.O.P. 4, PR/A 531: Kolonel C. Heyman, Stafoffisier vir krygsgevangenes - Kampkommandant, Ladysmith, 1900.09.17; C.J. Barnard, *Die vyf swemmers*, p. 32; L.A. Visagie, *Terug na kommando*, pp. 29-30.

³⁸ M.C.E. van Schoor (red.), *Dagboek van Hugo H. van Niekerk, Christiaan de Wet-Annale*, 1, 1900.03.22, p. 46.

³⁹ TAB, Pretoria, S.O.P. 4, PR/A 531: Kolonel C. Heyman, Stafoffisier vir krygsgevangenes - Kampkommandant, Ladysmith, 1900.09.17.

⁴⁰ TAB, Pretoria, W 218, G.S de Villiers, *Gedachtenis boek*, p. 20; S.J. Burger, *Oorlogsjoernaal van ...* (red. T. van Rensburg), p. 105; C.J. Barnard, *Die vyf swemmers*, p. 32.

⁴¹ M.C.E. van Schoor (red.), *Dagboek van Hugo H. van Niekerk, Christiaan de Wet-Annale*, 1, 1900.03.22, p. 46.

⁴² M.C.E. van Schoor (red.), *Dagboek van Hugo H. van Niekerk, Christiaan de Wet-Annale*, 1, 1900.03.22, p. 46; C.J. Barnard, *Die vyf swemmers*, p. 32.

te hou. 'n Verdere voorsorg teen moontlike ontsnappings deur krygsgevangenes was die militêre gebied (Britse soldatekamp) wat die krygsgevangekamp aan drie kante omsluit het.⁴³

Die schildwagte is elke vier uur afgelos. Snags het dié wagte, soos in die ander Suid-Afrikaanse kampe die geval was, met mekaar voeling behou, deur elke halfuur deur middel van wagkrete te kenne te gee dat elke man op sy plek en alles nog reg was. Gevolglik is die krygsgevangenes se slaap gereeld versteur deur die volgende hinderlike wagkrete, "Number one, all's well!" "Number two all's well!" ensovoorts, reg rondom die kamp tot en met die laaste wag. Hierdie wagkrete kon selfs in stormweer bo die wind, reën en rukkende tente deur die nag gehoor word.⁴⁴

L.C. Ruijsenaers, 'n lid van die Hollanderkorps, was onder die eerste krygsgevangenes wat in Februarie 1900 na South Camp, Simonstad, gestuur is. Volgens hom was die kamp 150 meter lank en 80 meter breed, en omring deur 'n dubbele doringdraadheining (Figuur 17). Die Boere-krygsgevangenes het die ruimte tussen die twee doringdraadheininge die "doodenlijn" genoem. Ruijsenaers berig dat daar op ses plekke langs die heining waarskuwingsborde aangebring is. Hierop het in Engels en Hollands gestaan dat,

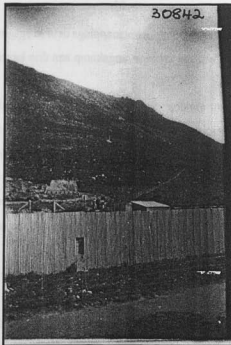
"Alle krijgsgevangenden die zich ophouden zal
geworden buiten deze draadversperring zullen
door de schildwagt doodgeschooten u worden
op Last"⁴⁵

Ruijsenaers beweer verder dat daar ongeveer 2200 krygsgevangenes in Bellevue aangehou is. In skerp teenstelling met dié van Groenpuntkamp, het Bellevue-kamp se omheining aanvanklik aan die padkant soos 'n plaasheining gelyk en was net vyf doringdrade hoog. 'n Waarskuwingsbord het die krygsgevangenes ook hier gewaarsku dat hulle deur die wagte

⁴³ S.P.R. Oosthuizen, *Die beheer, behandeling en lewe van die krygsgevangenes* ..., p. 129; C.J. Barnard, *Die vyf swemmers*, p. 32.

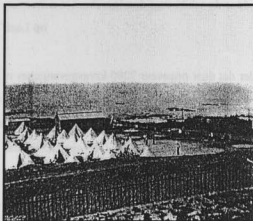
⁴⁴ Hugo H. van Niekerk, *Dagboek van ...* (red. M.C.E. van Schoor), *Christiaan de Wet-Annale 1*, 1900.03.22, p. 46; TAB, Pretoria, A 947, J.D.T. Krynaau, *Oorlogsherinneringe*, p. 44; S.J. Burger, *Oorlogsjoernaal van ...* (red. T. van Rensburg), p. 105; C.J. Barnard, *Die vyf swemmers*, p. 37; L.A. Visagie, *Terug na kommando*, p. 38.

⁴⁵ O.J.O. Ferreira (red.), *Krygsgevangenskap van L.C. Ruijsenaers*, p. 95.

Figuur 16: Die sinkplaatheining aan die padkant van Bellevue-kamp.

TAB, Foto 30842.

Figuur 17: South Camp, Simonstad. Die kamp het aanvanklik nie 'n wafferse heining gehad nie, soos op die foto gesien kan word. Die omheining is later, weens ontsnappingspogings, versterk.

Uit: *The Anglo-Boer War, 1899-1902.*
500 Photos (sp., sj.), P. 43).

doodgeskiet sou word as hulle dit sou waag om deur die draad te klim. Die heining aan die seekant van die kamp was ietwat beter as dié aan die padkant. Buiten die doringdraadheining was daar 'n twee meter breë versperring van gevlegte doringdraad. Die kamp se noordelike en suidelike heinings het bestaan uit hoë sinkplaat-afskortings wat skynbaar as windskerms bedoel is.⁴⁶

Soos in Groenpunt ook die geval was, was daar in Bellevue ook verhewe platforms met waghuisies daarop vir die skildwagte. In hierdie geval was dit in elke hoek van die kamp. Dié kamp is soos die ander krygsgevangekampe ook snags met elektriese ligte verlig. Dit is aangevul met die soekligte van wagskepe vanuit Simonsbaai wat die omgewing rondom die kamp ook verlig het. As bykomende veiligheidsmaatreël is krygsgevangenes verbied om snags naby die sinkplaatheining te kom - soos in die verbode gebied tussen die heinings, sou hulle summier doodgeskiet word.⁴⁷

Soos reeds genoem is Bellevue-kamp spoedig na die aankoms van die eerste krygsgevangenes in die kamp vergroot en is die omheining gevolglik verander. L.C. Ruijsenaers het in April 1900 as krygsgevangene in Bellevue-kamp aangekom. Hy skryf dat die kamp (soos die ander Suid-Afrikaanse kampe ook) deur 'n dubbele doringdraadheining omring was. Tussen die heinings was daar ook nog doringdrade gespan. Hy berig verder dat daar bowendien ook 'n hoë "blikke" (sinkplaat) omheining (Figuur 16) was wat die krygsgevangenes alle uitsig na die binneland ontnem het. (J.D.T. Krynauw het dit op twaalf voet geskat.⁴⁸) Aangesien die terrein effens skuins was, het hulle nietemin 'n onbelemmerde uitsig op Simonsbaai en die see gehad. Ruijsenaers noem voorts dat hulle in Bellevue-kamp strenger bewaak is as in die kamp te

⁴⁶ W.J. de Kock, Met die Boere agter doringdraad *Die Huisgenoot* 42(2393), 1968.02.09, p. 18; O.J.O. Ferreira (red.), *Krygsgevangenschap van L.C. Ruijsenaers*, pp. 18-19, 108; L.A. Changuion, Die organisasie van die Boerekrygsgevangekampe..., *Tydskrif vir Geesteswetenskappe* 39 (3 en 4) 1999.09 en 1999.12, p. 320.

⁴⁷ TAB, Pretoria, A 947, J.D.T. Krynauw, Oorlogsherinneringe, p. 44; W.J. de Kock, Met die Boere agter doringdraad *Die Huisgenoot* 42(2393), 1968.02.09, p. 18; O.J.O. Ferreira (red.), *Krygsgevangenschap van L.C. Ruijsenaers*, pp. 18-19, 108.

⁴⁸ TAB, Pretoria, A 947, J.D.T. Krynauw, Oorlogsherinneringe, p. 43.

Figuur 18: 'n Groepie krygsgevangenes voor die stewige heining van Umbilo-kamp. Agter die heining is twee wagte, wat buite die kamp patrollie gedoen het, te sien.
OB, Foto 2989.

Figuur 19: Kol. H.C. Money (middel), en sy personeel te Groenpuntkamp. Kaptn. T.T.F. Perkins is links van kol. Money te sien.
OB, Foto 5461.

Ladysmith vanwaar hulle gekom het.⁴⁹

Net soos in die geval van die ander Suid-Afrikaanse krygsgevangekampe het Tin Town se omheining ook uit twee of drie doringdraad heinings bestaan. Daar rondom was daar verder dan ook wagt gestasioneer en saans is die kamp deur elektriese ligte verlig.⁵⁰

Volgens A.P. Roos, 'n krygsgevangene in Umbilo-kamp, was die kamp omhein met "35 doorndrade en zifdraad."⁵¹ Hy skryf verder ook dat daar wagt was wat rondom die kamp wag gehou het en dat die krygsgevangenes gereed getel is. (Vergelyk Figuur 18).

3. Militêre beheer oor die krygsgevangekampe

Aan die hoof van die krygsgevangekampe tydens die Anglo-Boereoorlog was die Stafoffisier vir Krygsgevangenes, kolonel C. Heyman, wat in die Kasteel in Kaapstad gestasioneer was. Elke afsonderlike krygsgevangekamp in die Britse Ryk het 'n militêre struktuur gehad wat oorhoofse beheer oor die kamp uitgeoefen het, en vir die doeltreffende administrasie en funksionering van die kamp verantwoordelik was. Aan die hoof van dié militêre beheer was die Britse kampkommandant, wat gewoonlik 'n senior offisier was. Die kampkommandant was verantwoordelik aan die Stafoffisier vir Krygsgevangenes.⁵² In Groenpuntkamp was kolonel H.C. Money die kampkommandant.⁵³ (Sien Figuur 19). In Bellevue het luitenant-kolonel Condes die pos beklee, terwyl luitenant-kolonel Allatt in Umbilo aan die hoof was.⁵⁴ Tin Town het onder

⁴⁹ O.J.O. Ferreira (red.), *Krygsgevangenskap van L.C. Ruijsseenaers*, p. 107.

⁵⁰ Rocco de Villiers, *Dagboek van ...* (red. M.C.E. van Schoor), *Christiaan de Wet-Annale 3*, pp. 38, 44.

⁵¹ Soos aangehaal in S.P.R. Oosthuizen, *Die beheer, behandeling en lewe van die krygsgevangenes ...*, p. 123; TAB, Pretoria, A 787, Vol. 62, C. Röcher, *Dagboek van ...*, p.108.

⁵² S.P.R. Oosthuizen, *Die beheer, behandeling en lewe van die krygsgevangenes ...*, p. 176; TAB, Pretoria, S.O.P. 4, PR/A 531: Kolonel C. Heyman, Stafoffisier vir krygsgevangenes - Kampkommandant, Ladysmith, 1900.09.17.

⁵³ Hugo H. van Niekerk, *Dagboek van ...* (red. M.C.E. van Schoor), *Christiaan de Wet-Annale 1*, 1900.07.25, p. 78; C.J. Barnard, *Die vyf swemmers*, p. 34.

⁵⁴ TAB, Pretoria, S.O.P. 16 , PR/A 1349: C. Kewly - Lt.-Col. Condes, Bellevue, 1901.04.16; KAB, Kaapstad, A 24, *The Tick* 1, 1902.06.05, p. 2.

leiding van Maj. J.H.B. Foster gestaan.⁵⁵

Die kampkommandant is bygestaan deur 'n assistent-kommandant ('n kaptein), wat waar moontlik 'n koloniale offisier moes wees, wat Hollands en Afrikaans magtig was. Hierdie amp in Groenpuntkamp is deur kaptein T.T.F. Perkins gevul.⁵⁶

Saam met die kommandant en assistent-kommandant was die ander staf in 'n krygsgevangenkamp soos Groenpunt, 'n kwartiermeester, twee sensors en vertalers, 'n sersant-majoor, 'n sersant-kwartiermeester, 'n klerk en twee slagters.⁵⁷ In Umbilo-kamp was daar boonop 'n werke voorman en 'n kok (vir die kampowerheid) gewees.⁵⁸

Die hoogste gesag in hierdie organisasie van die Britse beheer oor die krygsgevangekampe was gesetel in die goewerneur van die gebied waar die kamp geleë was. Weens die gebrek aan direkte kontak met die praktiese probleme van die kampe, het die goewerneur nie in die algemene organisasie daarvan ingemeng nie.⁵⁹

3.1 Die kampkommandant en sy pligte

Vir alle praktiese doeleindes was die Britse kampkommandant dus volkome in beheer van die kamp waarvan hy die hoof was. Vervolgens word 'n kort samevatting van die kommandant se belangrikste pligte gegee.

As bevelvoerder oor die militêre eenheid wat vir die sekuriteitsdienste in die kamp

⁵⁵ TAB, Pretoria, S.O.P. 1, PR/A 4/1-5: Maj. J.H.B. Foster, Ladysmith - D.A.G., Natal, 1900.12.23.

⁵⁶ TAB, Pretoria, S.O.P. 4, PR/A 531: Kolonel C. Heyman, Stafoffisier vir krygsgevangenes - Kampkommandant, Ladysmith, 1900.09.17; C.J. Barnard, *Die vyf swemmers*, p. 34.

⁵⁷ TAB, Pretoria, S.O.P. 4, PR/A 531: Kolonel C. Heyman, Stafoffisier vir krygsgevangenes - Kampkommandant, Ladysmith, 1900.09.17.

⁵⁸ TAB, Pretoria, S.O.P. 34, PR/A 4047: S.O.P., Natal - C.S.O., Natal, Particulars re Umbilo Camp, 1902.08.08.

⁵⁹ S.P.R. Oosthuizen, *Die beheer, behandeling en lewe van die krygsgevangenes ...*, p. 176.

verantwoordelik was, moes die kampkommandant eerstens omsien na die militêre dissipline, die wagdiens en militêre roetine-inspeksies. Een van die kampkommandant se belangrikste pligte was om geskikte huisvesting en voeding aan die krygsgevangenes te voorsien. In die tentkampe was die vraagstuk van huisvesting soms baie netelig. Die tente moes aanhoudend aangevul of vervang word, omdat dié wat gebruik is deur storms beskadig is, of na mate meer krygsgevangenes na die kamp gebring is. Die kampkommandant moes ook krygsgevangenes se versoeke om hulself hutjies te bou oorweeg - weens die beknopte tente het talle gevangenes hutjies van waterdigte seiltjies, blikke, sakke, ensovoorts gebou waarin hulle gemakliker en in meer privaatheid kon bly.⁶⁰

Volgens S.P.R. Oosthuizen was die voeding van die krygsgevangenes een van die moeilikste aspekte van die algemene kamporganisasie. Die voedselvoorraad moes voortdurend aangevul word, met die gevolg dat die voedselvraagstuk byna altyd 'n kwelling gebly het. Wanneer daar skaarste was, selfs as gevolg van toestande buite die kampkommandant se beheer, is hy deur die krygsgevangenes vir die tekorte geblameer. Om sy taak te vergemaklik, het die kommandant sekere van sy magte aan die kwartiermeester gedelegeer. Gevolglik was die kwartiermeester verantwoordelik vir alle voorrade. Hy moes sorg vir die direkte verskaffing van voedselvoorraad aan die gevangenes, en dit was by sy kantoor waar die gevangenes elke oggend die dag se proviand moes gaan ontvang.⁶¹

Die kampkommandant se pligte in die algemene organisasie van die kamplewe het nog verder gestrek. Hy was ook vir die kampdissipline verantwoordelik, en moes self die middele vind om gehoorsaamheid aan die reëls en regulasies af te dwing. Hiervoor was hy met die nodige magte beklee, en was die troepe onder sy bevel. 'n Ander taak wat die kampkommandant moes behartig, was om druk op die krygsgevangenes uit te oefen om gedurende die oorlog die eed van neutraliteit, en ná die oorlog die eed van getrouheid aan die Britse kroon, af te lê. Sogenaamde vredesagente, wat gevangenes aangemoedig het om vrede voor te staan, was sedert die laaste

60 S.P.R. Oosthuizen, *Die beheer, behandeling en lewe van die krygsgevangenes ...*, pp. 178-179; K. Roodt-Coetzee, *Die lief en leed van die banneling ...*, p. 508.

61 S.P.R. Oosthuizen, *Die beheer, behandeling en lewe van die krygsgevangenes ...*, pp. 180-181; C.J. Barnard, *Die vyf swemmers*, p. 36.

helfte van 1900 in die kampe bedrywig.⁶² Dié agente het die steun van die kampowerhede geniet, waaroor later meer.

As hoof van die kamp het die mediese dienste, sanitêre maatreëls, posdienste en geldsake van die krygsgevangenes ook onder die kampkommandant geressorteer. Deur sy pligte te delegeer, het die kommandant hierdie pligte egter aan ander vertakkinge in die algemene kamporganisasie oorgelaat, soos aanstons gesien sal word.⁶³ Uit die bostaande is dit duidelik dat die breë organisasie van owerheidsweë die kampkommandant, sy offisiere en ander helpers dus in volkome beheer van die krygsgevangekamp geplaas het.

3.2 Mediese dienste

Elke krygsgevangekamp het sy eie dokter en hospitaal gehad. Wanneer epidemies in die kampe uitbreek het, is die aantal dokters en verpleegpersoneel na gelang van die behoefte daaraan aangevul. Die kamphospitale was, weens die baie epidemies wat in die kampe geheers het, feitlik altyd vol. Baie van die siekes moes gevolglik in hulle tente verpleeg word. Dié verpleging is dikwels deur medekrygsgevangenes behartig. Sommige krygsgevangenes het ook teen betaling van vier pennies per dag in die kamphospitale uitgehelp.⁶⁴ Die mediese sorg in die krygsgevangekampe het aanvanklik veel te wense oorgelaat en het gevolglik groot kritiek onder gevangenes ontlok. Met verloop van tyd het die kampowerhede meer aandag aan die mediese geriewe gegee en het toestande verbeter, soos later sal blyk.

3.3 Sanitêre en higiëniese maatreëls

Die sanitêre geriewe in die kamp het groot organisasie vereis. Die Britte het ook in hierdie opsig

⁶² S.P.R. Oosthuizen, *Die beheer, behandeling en lewe van die krygsgevangenes ...*, pp. 181-183; Hugo H. van Niekerk, *Dagboek van ...* (red. M.C.E. van Schoor), *Christiaan de Wet-Annale 1*, 1900.10.30, pp. 97-98, 1900.11.13, pp. 101-102.

⁶³ S.P.R. Oosthuizen, *Die beheer, behandeling en lewe van die krygsgevangenes ...*, p. 183.

⁶⁴ S.P.R. Oosthuizen, *Die beheer, behandeling en lewe van die krygsgevangenes ...*, p. 184; TAB, Pretoria, S.O.P. 42, PR/A 3932: Ministerie van oorlog - Bevelvoerende generaal, verbindingslinies, 1902.05.09.

ruim voorsiening gemaak in die kampe - vergelyk byvoorbeeld wat hierbo gesê is onder die afdeling oor die uitleg van die kampe. In die dagboeke en herinneringskrifte van die krygsgevangenes was daar nêrens klagte oor of kritiek teen swak sanitêre geriewe nie.⁶⁵

Deur middel van kampregulasies is sekere pligte ten opsigte van sanitêre- en algemene higiëniese maatreëls, op die krygsgevangenes gelê, wat hulle stiptelik moes nakom. Hiervolgens is hulle self vir die netheid en sindelikeit van die kamp aanspreeklik gehou. Wasgoed en skottelgoed kon slegs gedoen word in die waskamers of plekke wat spesifiek daarvoor bedoel was. Oortreders van dié reël het 'n boete of ander straf ontvang.⁶⁶ Op 'n keer het die Groenpuntkampowerheid selfs 'n poging aangewend om die gevangenes se persoonlike higiëne te inspekteer. Nodeloos om te sê, het dit die gevangenes glad nie welgeval nie, met die gevolg dat dié inspeksie gestaak is.⁶⁷

3.4 Reëling van die posdiens

Een van die moeilikste vertakkinge van die kamporganisasie was waarskynlik om die posdiens vir die krygsgevangenes te reël. Alle briewe moes gesensor word. Indien hulle geen beledigende aanmerkings of mededelings, wat skadelik vir Britse belange was, bevat het nie, is dit na hulle bestemming versend. Die sensors het veral gelet op briewe met 'n politieke strekking, en geen briewe wat oorlogsnuus bevat het, is deurgelaat nie.⁶⁸ Dit blyk dat nie net die krygsgevangenes se pos gesensor is nie maar selfs ook dié van Britse troepe. A.B. Hoskins, 'n Britse soldaat, skryf byvoorbeeld in Februarie 1900 uit Simonstad aan sy moeder in Engeland dat nuus oor die stand van die oorlog Britse troepe nie bereik nie, aangesien hulle pos ook gesensor word. In hierdie verband was die Boere-krygsgevangenes dus nie alleen in hulle lot nie.⁶⁹

⁶⁵ S.P.R. Oosthuizen, *Die beheer, behandeling en lewe van die krygsgevangenes* ..., p. 184.

⁶⁶ S.P.R. Oosthuizen, *Die beheer, behandeling en lewe van die krygsgevangenes* ..., pp. 184-185.

⁶⁷ Meer besonderhede oor dié voorval is te kry in Hugo van Niekerk se dagboek: Hugo H. van Niekerk, *Dagboek van ...* (red. M.C.E. van Schoor), *Christiaan de Wet-Annale 1*, 1900.07.26, p. 105.

⁶⁸ S.P.R. Oosthuizen, *Die beheer, behandeling en lewe van die krygsgevangenes* ..., p. 185; TAB, Pretoria, S.O.P. 4, PR/A 531: Kolonel C. Heyman: Rules regarding letters, 1900.08.01; C.J. Barnard, *Die vyf swemmers*, p. 40.

⁶⁹ Suid-Afrikaanse Biblioteek, Kaapstad (hierna S.A.B.), MSB 651, Hoskins, A.B., *Correspondence of...*, Hoskins - Moeder, 1900.02.14.

Baie probleme het met die sensorering van briewe ontstaan. Aangesien taalprobleme die sensors se werk soms onmoontlik gemaak het, is die hulp van betroubare krygsgevangenes gereed ingeroep.⁷⁰

Nie net briewe wat uit die kamp gestuur is nie, maar ook briewe en pakkies wat áán die krygsgevangenes gestuur is, het eers na die sensor gegaan. Britse regulasies het bepaal dat die briewe "as soon as possible" uitgedeel sou word, nadat dit gesensor is.⁷¹ Soms was daar egter maande lange vertraginge omdat al die posstukke eers deur die sensors gekeur moes word. Hierdie oponthoud was vir die krygsgevangenes, vir wie briewe so belangrik was, irriterend en 'n bron van voortdurende ontevredenheid. Te verstane het 'n haatgevoel mettertyd jeens die sensors ontstaan.⁷²

3.5 Die geldsake van die krygsgevangenes

In die krygsgevangekamp is die geldsake van die krygsgevangenes deur die assistent-kampkommandant beheer. Volgens kampregulasies moes die gevangenes alle geld in hul besit (ook dié wat later aan hulle gestuur is), by hom inbetaal. Hy sou dan self bepaal hoeveel geld hy by geleentheid aan hulle beskikbaar sou stel. Slegs geringe bedraggies is op aanvraag aan die krygsgevangenes gegee.⁷³ Hierdie maatreëls was waarskynlik daarop gemik dat gevangenes nie groot bedrae geld in hul besit gehad het, waarmee hulle wagte kon omkoop met die oog op ontsnappingspogings nie.

Om aan die krygsgevangenes se geldelike behoeftes binne die krygsgevangekamp te voldoen, is sogenaamde kampnootjies of "good-fors" aan hulle uitgereik. Slegs die krygsgevangenes kon dit

⁷⁰ S.P.R. Oosthuizen, *Die beheer, behandeling en lewe van die krygsgevangenes* ..., p. 185; TAB, Pretoria, S.O.P. 4, PR/A 531: Kolonel C. Heyman: Rules regarding letters, 1900.08.01; C.J. Barnard, *Die vyf swemmers*, p. 40.

⁷¹ TAB, Pretoria, S.O.P. 4, PR/A 531: Kolonel C. Heyman: Rules regarding letters, 1900.08.01.

⁷² S.J. Burger, *Oorlogsjoernaal van ...* (red. T. van Rensburg), p. 108; S.P.R. Oosthuizen, *Die beheer, behandeling en lewe van die krygsgevangenes* ..., pp. 185-186.

⁷³ TAB, Pretoria, S.O.P. 4, PR/A 531: Kolonel C. Heyman: Miscellaneous rules, 1900.08.15; S.P.R. Oosthuizen, *Die beheer, behandeling en lewe van die krygsgevangenes* ..., p. 186.

gebruik, en ook slegs in die betrokke kamp waar dit vrygestel is. In Groenpuntkamp het "good-fors" met 'n sigwaarde van een sjieling (1/-), twee sjielings (2/-), vyf sjielings (5/-), tien sjielings (10/-) en een pond (£1) gesirkuleer.⁷⁴ Ook in Bellevuekamp het die gevangenes, onder meer vir hulle aankope by die Simonstadse firma Runciman, "goedvoor"-biljette gebruik.⁷⁵ Wanneer die krygsgevangenes die kamp sou verlaat - hetsy omdat hulle op parool sou gaan of na oorsese kampe gestuur sou word - is hul kampnote teen kontant gewissel.⁷⁶

3.6 Besoeke van vreemdelinge aan die krygsgevangekampe

Besoeke van vreemdelinge is slegs in buitengewone omstandighede deur die Britse owerhede toegelaat. Besoekers moes dan ook van 'n spesiale permit, geteken deur die Assistent Adjutant Generaal vir krygsgevangenes of die kampkommandant voorsien wees. Tydens die besoek moes daar 'n offisier en 'n vertaler teenwoordig wees.⁷⁷ Die besoeke moes boonop binne 'n vasgestelde tyd geskied, en het skynbaar nie lank geduur nie. In Groenpunt skryf Hugo van Niekerk byvoorbeeld in sy dagboek dat sy moeder uit Wellington hom, toe hy op 'n keer siek was, slegs 'n halfuur lank kon besoek - nadat dit veel moeite gekos het om 'n permit te kry.⁷⁸

J.A. du Toit maak weer in sy dagboek melding dat sy vrou en kinders nie toegelaat is om hom in Tin Town te besoek nie, en dat hy deur die draad omheining met hulle moes praat. Later dieselfde dag is Du Toit wel toegelaat om sy vrou en kinders onder begeleiding vir 'n uur te ontmoet.⁷⁹

Handelaars is skynbaar wel toegelaat om die kampe soms te besoek en sekere proviand en benodighede in die kamp aan die krygsgevangenes te verkoop. Die handelaars moes van alle

⁷⁴ S.J. Burger, *Oorlogsjoernaal van ...* (red. T. van Rensburg), pp. 107, 121.

⁷⁵ W.J. de Kock, Met die Boere agter doringdraad *Die Huisgenoot* 42(2393), 1968.02.09, p. 19.

⁷⁶ S.J. Burger, *Oorlogsjoernaal van ...* (red. T. van Rensburg), pp. 107, 121.

⁷⁷ TAB, Pretoria, S.O.P. 2, PR/A 102: Kolonel C. Heyman - Konsul-generaal vir Nederland, 1900.03.24; TAB, Pretoria, S.O.P. 4, PR/A 531: Kolonel C. Heyman: Miscellaneous rules, 1900.08.15.

⁷⁸ Hugo H. van Niekerk, *Dagboek van ...* (red. M.C.E. van Schoor), *Christiaan de Wet-Annale* 1, 1900.04.11, p. 56.

⁷⁹ KAB, Kaapstad, A 388, *Dagboek van J.A. du Toit*, 1901.09.08, p. 22.

verkope aan die kampowerheid verslag doen. Dit blyk dat die krygsgevangenes die handelaars goed ondersteun het.⁸⁰

3.7 Dissipline in die krygsgevangekampe

Dissipline in die Suid-Afrikaanse krygsgevangekampe is streng gehandhaaf. Tydens die Anglo-Boereoorlog was 'n stel algemene "regulasies voor de discipline van de Boere krijgsgevangenen"⁸¹ op al die Boere krygsgevangekampe in die Britse Ryk van toepassing. Die krygsgevangenes is deur die Britte soos soldate behandel en beskou. Daar is dus van elke krygsgevangene verwag om hom aan die regulasies van die kamp te onderwerp. Wanneer dissiplinêre maatreëls oortree is, is die skuldige krygsgevangene kragtens militêre reëls gestraf.⁸²

Vir die verbreking van die dissipline het die kampkommandant die mag gehad om gevangenisstraf (vir nie meer as veertien dae nie), op te lê. In gevalle waar ernstiger oortredinge begaan is, kon krygsgevangenes voor 'n krygshof gedaag word. Die straf in sulke gevalle kon wissel van dwangarbeid, tronkstraf vir 'n bepaalde tyd en selfs die doodstraf, na gelang van die erns van die oortreding.⁸³ Hugo van Niekerk maak in sy dagboek melding van ene Francis in Groenpuntkamp wat tronk toe gestuur is omdat hy een van die Britse wagte geslaan het. As straf het sy tronkranstoen boonop slegs bestaan uit brood en water. Nadat hy sy tronkstraf uitgedien het, is Francis spoedig na een van die oorsese krygsgevangekampe gestuur.⁸⁴

Die Britse regulasies vir die dissipline van die krygsgevangekamp het veral gewaarsku dat

⁸⁰ W.J. de Kock, Met die Boere agter doringdraad *Die Huisgenoot* 42(2393), 1968.02.09, p. 19.

⁸¹ Hugo H. van Niekerk, *Dagboek van ...* (red. M.C.E. van Schoor), *Christiaan de Wet-Annale 1*, Blyde C, pp. 199-200.

⁸² TAB, Pretoria, S.O.P. 4, PR/A 531: Kolonel C. Heyman: Rules and regulations regarding prisoners of war in camps, 1900.09.17; TAB, Pretoria, S.O.P. 2, PR/A 206: Kol. J. StClair - Kol. C. Heyman: Rules for discipline of prisoners of war, 1900.04.30; S.P.R. Oosthuizen, *Die beheer, behandeling en lewe van die krygsgevangenes ...*, p. 181.

⁸³ TAB, Pretoria, S.O.P. 4, PR/A 531: Kol. C. Heyman - Kampkommandant, Ladysmith: Rules and regulations regarding prisoners of war in camps, 1900.09.17.

⁸⁴ Hugo H. van Niekerk, *Dagboek van ...* (red. M.C.E. van Schoor), *Christiaan de Wet-Annale 1*, 1900.08.26, p. 89.

oproermakers of "georganiseerde rust verstoring ... dadelijk door kracht van wapenen" onderdruk sou word. Verder het die regulasies gehoorsaamheid aan, en die stip nakoming van bevele van die kommandant of enige van die kampoffisiere, hetsy militêr of siviël, beklemtoon. Krygsgevangenes is ook gelas om "met den meeste spoed", die bevele van wagte of skildwagte te gehoorsaam of anders 'n doodskoot te ver wag.⁸⁵

Dat hierdie nie 'n holle dreigement was nie, is op 30 April 1900 deur 'n treurige voorval bevestig. 'n Aantal burgers het die aand aan die westekant van die Groenpuntkamp byeengekom vir 'n godsdiensoefening, en die sing van gewyde liedere. Soos hulle gewoonlik gedoen het, het hulle langs die binneste doringdraadheining, regoor een van die wagposte vergader. Die rede hiervoor was dat die elektriese lig van die wagpos die omgewing daar helder verlig het.⁸⁶

Philip Cronjé, ondervoorsitter van die Christelike Jongeliede vereniging in Groenpuntkamp, het die diens geleë. Hy het digby die draad, met sy rug daarna gestaan, toe 'n skoot van die wagpos af geknal het. Cronjé het voor sy vriende inmeekaargesak, ernstig gewond deur 'n koeël wat sy liggaam deurboor het. Ten spyte van die feit dat hy nog geleef het, het die wag geweier dat Cronjé se vriende mag nader gaan om hom te help, en gedreig dat hy hulle ook sou skiet. Eers nadat die kampkommandant en -dokter opgedaag het, is Cronjé verwyder. Gedurende die nag het hy gesterf.⁸⁷

Die dag na die skietery het die gevangenes 'n groot vergadering in die kamp gehou, waartydens 'n ernstige skriftelike protes opgestel is deur kommandant Helgaard Theunissen van Winburg en majoor Richard Albrecht. Die stafoffisier vir krygsgevangenes in die Kasteel, kolonel C. Heyman, het dié protes verwerp. Kolonel Heyman het in sy antwoord verklaar dat Cronjé geskiet is omdat hy en sy makkers herhaalde bevele van die wag, dat hulle verder van die verbode grond moes

⁸⁵ Hugo H. van Niekerk, *Dagboek van ...* (red. M.C.E. van Schoor), *Christiaan de Wet-Annale 1*, Bylae C, p. 200.

⁸⁶ Hugo H. van Niekerk, *Dagboek van ...* (red. M.C.E. van Schoor), *Christiaan de Wet-Annale 1*, 1900.04.30, p. 62; S.J. Burger, *Oorlogsjoernaal van ...* (red. T. van Rensburg), p. 109; C.J. Barnard, *Die vyf swemmers*, p. 32.

⁸⁷ Hugo H. van Niekerk, *Dagboek van ...* (red. M.C.E. van Schoor), *Christiaan de Wet-Annale 1*, 1900.04.30, pp. 62-63; S.J. Burger, *Oorlogsjoernaal van ...* (red. T. van Rensburg), p. 109; C.J. Barnard, *Die vyf swemmers*, pp. 32-33.

wegstaan, verontagsaam het. Die kolonel het die krygsgevangenes verder daarop gewys dat hulle elke bevel onmiddellik moes gehoorsaam en hulle by die regulasies moes hou.⁸⁸

4. Interne organisasie

Alhoewel die Britse kampkommandant, sy offisiere en helpers volkome in beheer van hulle krygsgevangenkamp was, was die krygsgevangenes self vir die interne organisasie van die kamp lewre verantwoordelik. Die geestelike, opvoedkundige en kulturele aangeleenthede van die kamp lewre was dus in die hande van die krygsgevangenes self.⁸⁹

Ten spyte daarvan dat die Britse kamporganisasie, en die regulasies wat daarvoor gebruik is, die krygsgevangenes se vryhede aansienlik beperk het, kan dit nie as onbillik bestempel word nie. Waar soveel mense van uiteenlopende agtergrond in 'n groot en onnatuurlike samelewing saamgevoeg is, was die totstandbrenging van 'n ordelike en gerotieerde lewre 'n baie belangrike vereiste. In hierdie geval het die owerheid 'n doeltreffende administrasie van bedrywighede en noodsaaklike dienste verseker.⁹⁰

Die organisasie van die Suid-Afrikaanse krygsgevangekampe het mettertyd (nadat die aanvanklike vreemdheid oorgewaaie het) 'n stadium bereik waarop 'n geordende samelewing moes ontwikkel. In opdrag van die Britte het die krygsgevangenes toe hul eie ampsdraers gekies - baie demokraties, soos hier onder sal blyk.

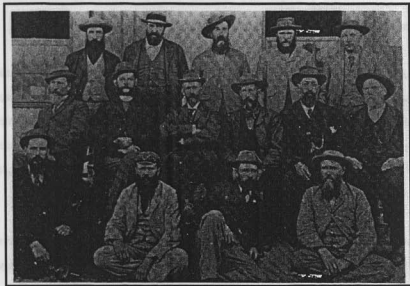
4.1 Die burgerkommandant

Aan die hoof van dié interne organisasie was die burgerkommandant, wat deur die lynkapteins uit

⁸⁸ Hugo H. van Niekerk, *Dagboek van ...* (red. M.C.E. van Schoor), *Christiaan de Wet-Annale 1*, 1900.05.01, p. 63; S.J. Burger, *Oorlogsjoernaal van ...* (red. T. van Rensburg), pp. 109-110; TAB, Pretoria, S.O.P. 2, PR/A 211: Kol. C. Heyman - Majoor Richard Albrecht, 1900.05.03.

⁸⁹ S.P.R. Oosthuizen, *Die beheer, behandeling en lewre van die krygsgevangenes ...*, p. 187.

⁹⁰ S.P.R. Oosthuizen, *Die beheer, behandeling en lewre van die krygsgevangenes ...*, p. 187.

Figuur 20: 'n Aantal Boere offisiere as krygsgevangenes in Groenpuntkamp, ongeveer Augustus 1900. Links voor is kommandant Helgaard Theunissen, die "burgerkommandant" in Groenpunt.

Uit: C.J. Barnard, *Die vyfswemmers* (Kaapstad, 1988), teenoor p. 86).

die kampgeledere gekies is.⁹¹ In Groenpuntkamp het kommandant Helgaard Theunissen hierdie amp beklee - vergelyk Figuur 20. Kommandant Theunissen was 'n welgestelde boer in die omgewing van Smaldeel spoorweghalte (die huidige Theunissen), en is op 23 Februarie 1900 saam met 'n gedeelte van sy Winburgers naby Paardeberg gevange geneem - as deel van 'n dapper maar vergeefse aanval deur generaal Christiaan de Wet se kommando's om generaal Piet Cronjé en sy vasgekeerde krygsmag te probeer bevry.⁹²

Die burgerkommandant het as die krygsgevangenes se senior offisier opgetree. Hy was gevolglik die verteenwoordiger van al die krygsgevangenes in die kamp. In hierdie hoedanigheid het hy 'n belangrike skakel tussen die krygsgevangenes en die kampkommandant gevorm.⁹³ Dit was ook die taak van die burgerkommandant om wet en orde in die kamp te handhaaf. In hierdie verband het hy dus ook 'n regterlike funksie gehad - naamlik dié van hoofregter. Klagtes wat die krygsgevangenes gehad het, moes by die burgerkommandant ingelewer word. Met die hulp van 'n oud-landdros, prokureurs en advokate het die burgerkommandant in Groenpuntkamp 'n "hof" gevorm, waar sake aangehoor en uitsprake daaroor gelewer is. "Er komen ook nog al tamelijk veel zaken voor [in] dit hof. Diefstal van kost waren de meeste zaken waarover beslist moeten worden", vertel Hugo van Niekerk.⁹⁴

Die hoogste straf wat die krygsgevangenes se hof kon oplê, was vyftien houe met 'n stiegriem. Nie net lyfstraf is opgelê nie. 'n Krygsgevangene in Groenpunt is byvoorbeeld op 'n keer gevonniss omdat hy 'n blikkie melk van 'n medegevangene gesteel het. Sy straf was om sy besittings 'n paar maal om die renbaan te dra. 'n Paar dae later het dié man weer voorgekom, vir 'n soortgelyke oortreding, en moes hy toe weer pak dra.⁹⁵ Dit blyk dat lyfstraf slegs toegedien is in gevalle waar

⁹¹ TAB, Pretoria, S.O.P. 4, PR/A 531: Kol. C. Heyman - Kampkommandant, Ladysmith: Rules and regulations regarding prisoners of war in camps, 1900.09.17.

⁹² C.J. Barnard, *Die vyf swemmers*, p. 35; Hugo H. van Niekerk, *Dagboek van ...* (red. M.C.E. van Schoor), *Christiaan de Wet-Annale 1*, 1900.03.22, p. 50.

⁹³ C.J. Barnard, *Die vyf swemmers*, p. 35; S.P.R. Oosthuizen, *Die beheer, behandeling en lewe van die krygsgevangenes ...*, pp. 187-188, 190.

⁹⁴ Hugo H. van Niekerk, *Dagboek van ...* (red. M.C.E. van Schoor), *Christiaan de Wet-Annale 1*, 1900.03.22, p. 51.

⁹⁵ Hugo H. van Niekerk, *Dagboek van ...* (red. M.C.E. van Schoor), *Christiaan de Wet-Annale 1*, 1900.05.29, p. 66.

meer waardevolle items, soos geld, gesteel is.⁹⁶

Buiten hoofregter was die burgerkommandant ook "Hooft Bestierder van Postwezen en Telegraaf" in die krygsgevangenkamp. Dit was sy taak om te reël dat die gesensorde pos aan die krygsgevangenes uitgedeel word. Die posuitdeler het gewoonlik twee maal daaglik op 'n bankie of kis geklim, en die name van dié wat pos ontvang uitgelees.⁹⁷ In Bellevuekamp het die posuitdeler gewoonlik op 'n ronde klip, die "pos-klip", gestaan en die name uitgelees van diegene vir wie daar pos was. As so 'n persoon dan sy hand opgesteek het, is sy brief van hand tot hand aangegee en het dit meermale verfrommeld by die ontvanger aangekom.⁹⁸ Die posuitdelery was so 'n gewilde byeenkoms in die kampe dat wanneer dit tyd was om die briewe uit te deel, "dan druun het zoo als de menschen naar de aflees plek loop", skryf 'n krygsgevangene.⁹⁹

4.2 Lynkapteins

In gevolg die Britse regulasies vir dissipline van die Boerekrygsgevangenes, moes elke ry tente in die kamp 'n "kaptein" hê. Hierdie lynkaptein moes deur die korporaals van elke ry uit hul geledere gekies word. Die lynkaptein was verantwoordelik vir die dissipline en goeie orde in sy ry. Hy moes alle klagtes versoeke en ongewone omstandighede onder die burgerkommandant of kampkommandant se aandag bring.¹⁰⁰

Die kaptein van elke ry moes voorts die "korporaals" benoem wat beurtelings moes sorg dat die

⁹⁶ Hugo H. van Niekerk, *Dagboek van ...* (red. M.C.E. van Schoor), *Christiaan de Wet-Annale 1*, 1900.10.13, p. 97.

⁹⁷ Hugo H. van Niekerk, *Dagboek van ...* (red. M.C.E. van Schoor), *Christiaan de Wet-Annale 1*, 1900.03.22, p. 51.

⁹⁸ W.J. de Kock, Met die Boere agter doringdraad *Die Huisgenoot* 42(2393), 1968.02.09, p. 19.

⁹⁹ TAB, Pretoria, W218, G.S. de Villiers, *Gedachtenis Boek*, p. 24.

¹⁰⁰ Hugo H. van Niekerk, *Dagboek van ...* (red. M.C.E. van Schoor), *Christiaan de Wet-Annale 1*, 1900.03.23, p. 47 en 1900.08.21, p. 87; TAB, Pretoria, S.O.P. 4, PR/A 531: Kol. C. Heyman - Kampkommandant, Ladysmith: Rules and regulations regarding prisoners of war in camps, 1900.09.17; TAB, Pretoria, A 947, J.D.T. Krynauw, Oorlogsherinnering, p. 43.

kombuise, badkamers, wasplekke en latrines altyd na behore skoon en ontsmet was.¹⁰¹

4.3 Tentkorporaals

Volgens die Britse regulasies moes die twaalf burgers van elke tent 'n voorman uit hul geleedere kies. Hy was dan verantwoordelik vir die dissipline van sy burgers, en moes ook sorg dat sy tent altyd skoon en netjies was. Dit was hierdie "tentkorporaals" wat, soos bo genoem, die lynkapteins van elke ry, uit hul eie geleedere aangewys het.¹⁰²

Die tentkorporaals moes ook die manne aanwys wat die daaglikse rantsoene moes gaan ontvang, die etes moes voorberei, die tent van binne en buite moes skoon hou en die kookpotte moes was en skuur. Op sy beurt het die tentkorporaal weer enige klagtes en versoeke van die burgers in sy tent, aan die lynkaptein oorgedra.¹⁰³

4.4 Kommissariaat Departement

Volgens Hugo van Niekerk het die krygsgevangenes ook hul eie kommissariaat departement in Groenpuntkamp gehad. Die departement was gesetel in 'n tent, en was belas met die uitdeel van pakkies en kassies goedere wat aan krygsgevangenes gestuur is. Elke aand het die kommissariaat departement ook suiker, melk en koffie aan die gevangenes uitgedeel. Die lede van die kommissariaat was almal krygsgevangenes.¹⁰⁴

Uit die voorafgaande is dit duidelik dat die organisasie van die vier Suid-Afrikaanse

¹⁰¹ TAB, Pretoria, S.O.P. 4, PR/A 531: Kol. C. Heyman - Kampkommandant, Ladysmith: Rules and regulations regarding prisoners of war in camps, 1900.09.17.

¹⁰² TAB, Pretoria, S.O.P. 4, PR/A 531: Kol. C. Heyman - Kampkommandant, Ladysmith: Rules and regulations regarding prisoners of war in camps, 1900.09.17; Hugo H. van Niekerk, *Dagboek van ...* (red. M.C.E. van Schoor), *Christiaan de Wet-Annale 1*, 1900.03.22, p. 47; TAB, Pretoria, A 947, J.D.T. Krynnauw, *Oorlogsherinneringe*, p. 46; C.J. Barnard, *Die vyf swemmers*, p. 35.

¹⁰³ TAB, Pretoria, A 947, J.D.T. Krynnauw, *Oorlogsherinneringe*, p. 43, 46; S.J. Burger, *Oorlogjoernaal van ...* (red. T. van Rensburg), p. 105; C.J. Barnard, *Die vyf swemmers*, p. 35.

¹⁰⁴ Hugo H. van Niekerk, *Dagboek van ...* (red. M.C.E. van Schoor), *Christiaan de Wet-Annale 1*, 1900.03.22, p. 51.

krygsgevangekampe grotendeels ooreengestem het. Behalwe vir fisiese verskille (uitleg, omheining, ensovoorts) was daar nie veel ander verskille tussen die kampe nie. Die gevolg was dat die lewe in die kampe ook min of meer op dieselfde trant verloop het. Binne die militêre raamwerk wat die kampowerhede daargestel het, was die krygsgevangenes vir hulle self verantwoordelik. Die lewe in die kampe word in die volgende hoofstukke van nader beskou.

In hierdie hoofstukke word die lewe in die kampe van die Tweede Wêreldoorlog beskou. Die hoofstukke is: 1. Die lewe in die kampe van die Tweede Wêreldoorlog; 2. Die lewe in die kampe van die Tweede Wêreldoorlog; 3. Die lewe in die kampe van die Tweede Wêreldoorlog; 4. Die lewe in die kampe van die Tweede Wêreldoorlog.

1. Die lewe in die kampe van die Tweede Wêreldoorlog

Die lewe in die kampe van die Tweede Wêreldoorlog was baie anders as die lewe in die kampe van die Eerste Wêreldoorlog. Die lewe in die kampe van die Tweede Wêreldoorlog was baie anders as die lewe in die kampe van die Eerste Wêreldoorlog. Die lewe in die kampe van die Tweede Wêreldoorlog was baie anders as die lewe in die kampe van die Eerste Wêreldoorlog. Die lewe in die kampe van die Tweede Wêreldoorlog was baie anders as die lewe in die kampe van die Eerste Wêreldoorlog.

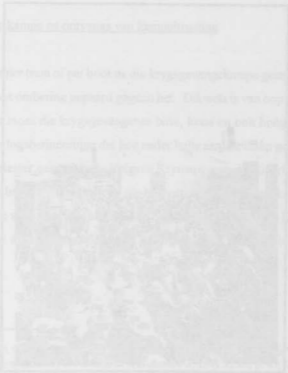

Fig. 1. Die lewe in die kampe van die Tweede Wêreldoorlog. Die foto toon 'n groot groep van gevangenes wat in 'n ry staan in 'n buite-omgewing. Hulle dra eenvoudige, funksionele klere. Die agtergrond toon sommige geboue en bome, wat dui op 'n kampomgewing.